[ט]**כמאן** כרב יוסף ואליבא דרבי יוסי. פירש הקונטרס דמאע"פ דייק דמשמע דמוחזק [מ] מלקות שביתה ואם כן לא אמר מי נמי הכי דייק מי בעי תרתי דהחזיק וגם אמירה א"כ לימא הילכתא כרבי יהודה דבין לרב יוסף ובין לרבה לרבי יהודה בעי תרתי:

תנינא חדא זימנא. לכל ספיקא לר"מ אמר גמל הוא ומתניתין נמי ספיקא הוא וקשה דמהתם היכא הוא שמעינן דהוי הכא ספק לרבי מאיר ואומר ר"י דפריך דהוה ליה למיתני כל שיכול וכו' ספק וממילא ידענא דהוי אמר גמל ומשני דה"א דהיכא דודאי לא עירב כי הכא לא הוי אמר גמל דאפילו אם הוה תנן ספק הוה מפרשינן ספק אם אשוב בכך עני כשאר בא בדרך אם לאו ולכך לא קנה עירוב דודאי עני אמרו שמערב ברגליו במקום פלוני ולא בספק עני ודינו כודאי עשיר ויהיה כבני עירו קא משמע לן:

כי תניא ההיא למודד. שאפילו כלה מדתו במערה לא יכנס אמה אחת יותר ופ"ה לא נראה והא דלא קאמר כי תניא להמשיך אמה חוץ לתחום לא יכנס לא קשיא דתניא אחרים אומרים למקום שרובו הוא נזקר [ד] איכא דאמרי אמר ר' חנינא [ה] רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום יכנס דכתיב אם תשיב משבת רגלך רגלך קרינן והתניא לא יכנס הוא דאמר כאחרים דתניא למקום שרובו הוא נזקר: ר"א אומר שתים יכנס שלש לא יכנס: והתניא ר"א אומר אחת יכנס שתים לא יכנס לא קשיא הא דעקר חדא וקם אתרתי הא דעקר תרתי וקם אתלת והתניא ר"א אומר אפילו אמה אחת לא יכנס כי תניא ההיא למודד [ו] דתנן ולמודד שאמרו נותנין לו אלפים אמה אפילו סוף מדתו כלה במערה: **מתני'** [ז] מי שהחשיך חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס ר"ש אומר אפילו חמש עשרה אמות יכנס שאין המשוחות ממצין את המדות מפני הטועין: **גמ'** תנא מפני טועי המדה:

הדרן עלך מי שהוצאיאוהו

כיצד [ח]מעברין את הערים בית נכנס בית [ט] יוצא פגום נכנס פגום יוצא היו שם גדודיות גבוהות עשרה טפחים וגשרים

כמאן [א]כרב יוסף ואליבא דר' יוסי בר יהודה לא כרבה ואליבא דר' יהודה [ב]: ר"מ אומר כל שיכול לערב כו': הא תנינא חדא זימנא [ג] ספק ר"מ ורבי יהודה אומרים הרי זה חמר גמל אמר רב ששת לא תימא טעמא דר"מ ספק עירב ספק לא עירב הוא דהוי חמר גמל אבל ודאי לא עירב לא הוי חמר גמל אלא אפילו ודאי לא עירב הוי חמר גמל דהא הכא ודאי לא עירב וקא הוי חמר גמל: **מתני'** [ד] מי שיצא חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס [ה] ר"א אומר שתים יכנס שלש לא יכנס: **גמ'** א"ר חנינא רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום לא יכנס דכתיב [ו] אם תשיב משבת רגלך רגלך כתיב והתניא רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום יכנס הא מני אחרים היא דתניא אחרים אומרים למקום שרובו הוא נזקר [ז] איכא דאמרי אמר ר' חנינא [ח] רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום יכנס דכתיב אם תשיב משבת רגלך רגלך קרינן והתניא לא יכנס הוא דאמר כאחרים דתניא למקום שרובו הוא נזקר: ר"א אומר שתים יכנס שלש לא יכנס: והתניא ר"א אומר אחת יכנס שתים לא יכנס לא קשיא הא דעקר חדא וקם אתרתי הא דעקר תרתי וקם אתלת והתניא ר"א אומר אפילו אמה אחת לא יכנס כי תניא ההיא למודד [ט] דתנן ולמודד שאמרו נותנין לו אלפים אמה אפילו סוף מדתו כלה במערה: **מתני'** [י] מי שהחשיך חוץ לתחום אפילו אמה אחת לא יכנס ר"ש אומר אפילו חמש עשרה אמות יכנס שאין המשוחות ממצין את המדות מפני הטועין: **גמ'** תנא מפני טועי המדה:

הדרן עלך מי שהוצאיאוהו

כיצד מעברין. פגום נכנס. פי' ר"ח פגום נכנס בגין העשוי כעין שוכך כדאמרי' בזה בורר (פ"הדלין דף כה:) גבי מפריחי יונים משיסברו את פגמיהם ומיהו שוכך ממש אין מתעבר עם העיר כדאמרינן בגמ' [כ]: וגשרים

ר' יהודה היא: **מתני'** מי שיצא חוץ לתחום. במזיד ומדעת [ג] שלא נשם מצוה: שתים יכנס. משום הבלעת תחומין כדאמרינן בפירקין (לעיל דף מה.) ר' אליעזר לטעמיה דאמר והוא בתמצנן: **גמ'** ה"ג הא מני אחרים היא: למקום שרובו שם הוא נזקר. ורובו בתוך התחום הוא: נזקר. כלומר בתר רובו שדינן ליה וכיון דלא הויא [ד] אלא רגלו אחת חוץ לתחום עדיין רובו בתוך התחום הילכך יכנס: הוא דאמר. ר' חנינא: מתני' דעקר חדא. שילא מן האחת ועומד בשניה והכי קאמר אם בשתים עומד יכנס ובריתא דקתני שתים לא יכנס שילא מכל השתים [ה]: למודד. שמשכה לו ואמר שביתתי במקומי ומודד אלפים פסיעות ביניותי [ו] אולי יכנס לתחום העיר ולא אלפים שלו אמה אחת חוץ לתחום לא יכנס שאפילו האלפים מוליכות אותו לתוכו אינו מותר לצאת מאלפים כדתנן ולמודד שאמרו נותנין לו אלפים אפילו סוף מדתו כלה במערה לא יהלך להלן מאלפים דכיון שמודד אלפים לצד מקום שביתתו שהן ארבע אינו יכול לעבור חוץ לאלפים: **מתני'** מי שהחשיך. שהוא בא בדרך [ז] ומשכה לו חוץ לתחום: אפילו חמש עשרה אמה כו'. לא דווקא ט"ו אמה: המשוחות. מודדי התחומין לעירות ועושין סימן לחוץ [ח] התחום: אינן ממצין את המדות. להליך הסימן בסוף אלפים אלא כוסלין אותו לחוץ אלפים: מפני הטועין. מפני טועי המדה שאין מכירין את הסימן ופעמים הולכין להלן ממנו וחוזרין ולאו אדעתייהו. ל"א ולא שמעתיו דדווקא ט"ו נקט וטועי המדה הן המשוחות הקובעין התחומין וממרינן לקמן בכילד מעברין (דף מז:) אין מודדין אלא בחבל של חמשים אמה ארבעים חבלים יש לאלפים וכל חבל וחבל מתמעט [ט] שני אחיזות שזה תופס מכאן וזה תופס מכאן והאחיזה טפח וחצי אצבע הרי פ' טפחים ומ' אצבעות העולין ליו"ד טפחים הרי תשעים טפחים שהן חמש עשרה אמות:

הדרן עלך מי שהוצאיאוהו

כיצד מעברין. מפרש בגמרא לשון אשה עוברה דתנן לקמן [י] הנותן עירובו בעיבורה של עיר אלמא יש עיבור לעיר ומפרש השתא כילד יש לה עיבור: בית נכנס ובית יוצא או פגום נכנס ופגום יוצא או היו גדודיות כו' מוציאין המדה בנגדן. כלומר כשבא לגיין סימן תחום העיר ובא למדוד אלפים חוצה לה אם הוה מחיצתה שור איגר [כ] שאינה חומה חלקה אלא בתים סמוכין ומחוברין ויש בית נכנס לתוך העיר יותר מחבירו וגרלית כניסתו פגומה מבחוץ ויש בית בולט ויוצא לחוץ יותר מחבירו או פגום נכנס או פגום יוצא שהיתה עיר מוקפת חומה ויש מגדלין עגולין בולטין בחומה פעמים שבולטין בפיס פעמים שבולטין בחוץ או שהיו שם לאחת הקרנות של עיר גדודיות שבני חומה של חלבנות בתים ושגעים בתוך שבעים אמה ושירים לעיר כדמפרש לקמן [כא]: **או**

[ט] [לעיל לה.], [י] [לעיל מה.], [יא] לקמן קפ., [יב] לקמן קה., [יג] ב"ב קיג:, [יד] לעיל מב., [טו] [לף ס.], [טז] עי' מגילה ה: וברש"י שם, [יז] [לף נה:].

תורה אור השלם

א) אִם תָּשִׁיב מִשַּׁבָּת רַגְלֶךָ עֲשׂוֹת חֲפָצֶךָ בְּיוֹם קָדְשִׁי וְקָרָאתָ לַשַּׁבָּת עֹנֶג לְקְדוֹשׁ יְיָ מְכֻבָּד וְכִבַּדְתּוֹ מֵעֲשׂוֹת דְּרָכֶיךָ מִמְּצוֹא חֶפְצְךָ וְדַבֵּר דָּבָר: [ישעיה נח, יג]

ליקוטי רש"י

הרי זה חמר גמל. דמספקא לן מי קני ליה זה עירוב והכא הוי מימו ומיכלו יש לו אלפים אמה לכל רוח והפסיד אלפים שמעבר מימו והלאה לו אמה לא קנה עירוב ומיכלו יש לו אלפים לכל רוח ולא קנה לעבר עירובו כלום ומתמה ספק זה אחר ליל אלא אלפים אמה שבין מימו לעירובו דממה נפשך בהנך אמתי אבל אלפים שמעירובו ואילך לא דילמא לא קנה עירוב ומימו ואילך נמי לא דלמא קנה עירוב נמצא זה מושכו לכאן ליל זה מושכו לכאן כאדם המהיג חמור וגמל שהחמור הולך לפניו וזה מנהיגו והגמל הוא מושך ולכיך לפניו לפניו ולאחריו [לעיל לה.]. **למודד שאמרו כו'.** ואע"פ שאוקינן דממיס על רבי עקיבא בנותן עירובו בעיר לומר שכל העיר לו כארבע אמות מודין הן בגת מעיר אחרת או ממקום שביתתו וכלתה מדתו של אלפים פסיעות ביניותיו אחי' ממערה [שים גם] דיורין שאינו ככם לגלן ממדתו כלום [לקמן סא.]. **ר"ש אומר כו'.** דמשלך נתנו לך שכבר הוא בתוך תחומו והכא אמת כ' שמעון למיתב טעמא למילתיה דלא חיישא מיקל אני באיסור שבת אלא משום נתתי לו. **מפני טועי המדה.** שמא יטעו בה הלכך מקנינן אותה ממלא שעדיין התחום לא הגיע ומי שהמשיך לו חוץ לתחום כבר נכנס בתוך אלפים ט"ו אמות כדפריש"י ממי שהוליכוהו ל"א מפני הטועין שטוכמין ויוצלין ותוחזין ונכנסין לפיכך מקנינן המודדין את התחום סמיכין ומציגין בתוך התחום שאם יצא לא עבד איסורא [לקמן קה.].

מסורת הש"ס עם הוספות

[א] [לעיל לה.], [ב] [לעיל מה.], [ג] לקמן קפ., [ד] לקמן קה., [ה] ב"ב קיג:, [ו] לעיל מב., [ז] [לף ס.], [ח] עי' מגילה ה: וברש"י שם, [ט] [לף נה:].

עין משפט נר מצוה

עא א מיי' פ"ז מהלכ' עירובין הלכה ט טוש"ע א"ח סימן ת"י סעיף כ:

עב ב מיי' פכ"ז מהל' שבת הלכה יא סמג לאוין סו טוש"ע א"ח סי' תה סעיף א:

עג ג מיי' שם טוש"ע שם סעיף כ:

עד ד מיי' שם טוש"ע שם סעיף ג:

א ה מיי' פכ"ח מהל' שבת הלכה ו סמג שם טור ש"ע א"ח סי' שמח סעיף ו:

רבינו חננאל

יוסף אליבא דר' יוסי ב"ר יהודה. ר' מאיר אומר כל מי שיש לערב ולא עירב הרי זה חמר גמל הא תו למה לי תנינא ספק ר' מאיר ור' יהודה אומרים הרי זה חמר גמל ופרקינן אצטריך סד"א התם דהוא ספק אמרי חמר גמל אבל הכא דודאי לא עירב לא אלא הרי הוא כבני העיר [קמ"ל] כיון שיצא לילך והחזיק בדרך עקר רשותיה מן העיר ובמקום שרצה לילך לא קנה שביתה דהא לא עירב בפת ולאו עני הוא דקתני (כמחזיק) [החזיק] הלכך לא יזה ממקומו. מי **שיצא חוץ לתחום אפי' אמה אחת כו'** איכא דאמר א"ר חנינא רגלו אחת בתוך התחום והאחרת חוץ לתחום יכנס. שנאמר אם תשיב משבת רגלך רגליך קרינן. והתניא לא יכנס ההיא אחרים היא דא' למקום שכלו (ט"ז): **פיסקא ר' אליעזר אומר ב' יכנס ג' לא יכנס** והתניא ר' אליעזר אומר א' יכנס ב' לא יכנס. ופרקינן הא דקתני אחת יכנס ב' לא יכנס כגון שיצא אמה אחת ועומד בשניה יכנס אבל אם מצא שתים ועומד בשלישית לא יכנס ומתני' נמי הכי קתני ב' פי' אם עומד בשתים יכנס עומד בשלש לא יכנס והא דתניא אפילו אמה אחת לא יכנס במודד כלומר אין לו להוסיף על מדתו. כדתנן ולמודד שאמרו נותנין לו אלפים ומודד:

הגהות וציונים

מ) "לא כרבה ואליבא דר"י" זהו גירסת רש"י ופסק הלכתא כרבה [עי' רא"ש] אבל הרי"ף אינו גורסו ופסק כרב יוסף אליבא דר"י בר"י ולא בעינן אמירה אלא כיון שגמר בלבו והחזיק בדרך קנה שביתה, וכן דעת הרמב"ם והרבה ראשונים (גאון יעקב ועוד) וכן נפסק בשו"ע (וע"ע טור ונו"כ): **נ)** ס"א **נזדקר** (גליון), ובכת"י ובדפו"ר הנוסח (בשני הפעמים בגמ' וכן ברש"י) **נזדק**: **ג)** בכת"י ודפו"ר [וכ"ה במשניות דפו"י וברש"י] בית נכנס **ובית** יוצא פגום נכנס **ופגום** יוצא: **ד)** בדפו"ר **או** נשרף: **ה)** בכמה דפו"ר הנוסח אלא לגמרי **לא הוי עירוב** ויהא כאנשי עירו: **ו)** בס"א דלא **הוציא** (חכ"מ) כ"ה בכת"י: **ז)** ברוב הדפו"י ליתא התיבות "שיצא מכל השתים" והמהרש"ל הוסיפן, ובכת"י ובדפו"ר הנוסח "שיצא **מכלל שתים וה"ק יצא אחת ועומד בתוך שתים יכנס יצא שתים ועומד בתוך שלש לא יכנס**" ונשמט בשגגה בכל הדפוסים מחה"ד מן "לא יכנס" עד "לא יכנס", ולפי שאין לזה הבנה הוסיף המהרש"ל כלפנינו ע"פ ס"א (ועי' בילקו"מ): **ח)** בדפו"ר **שהיה** בא מן הדרך: **ט)** צ"ל **לסוף** התחום (חכ"מ), וכ"ה בכת"י ובדפו"ר: **י)** בכת"י ובדפו"ר נוסף **שיעור** שני אחיזות: **כ)** ["לקמן או גשרים כו'" הד"א. רש"ל] (גליון): **כא)** [שייך לע"א] (גליון), ועי' הערת הגליון בתחילת ד"ה כמאן בע"א: **מ)** [צ"ל **דמוחזר**, וכ"ה בדפוס ויניציא משנת רפ"ח] (גליון):

מסורת הש"ס עם הוספות

א) [ב"ב נח.], **ב)** [סוטה יג.], **ג)** [ב"מ לד: מגילה יג.], **ד)** סוטה יח., **ה)** [ברכות יט. וש"נ], **ו)** [עי' תוס' ב"ב נט. ד"ה המוטן], **ז)** [לעיל יג:], **ח)** משניות מדות [עי' לעיל דף ב.], **ט)** לקמן נה:, **י)** ירושלמי ה"ה.

הגהות הב"ח

(א) במשנה ושופין אותן[ח] כמין טרלא: **(ב)** רש"י ד"ה ושופין כו' אי פחוסה מאלפים לרוחבה לא הוי:

תורה אור השלם

א) וַיִּתֶּן לִי אֶת מְעָרַת הַמַּכְפֵּלָה אֲשֶׁר לוֹ אֲשֶׁר בִּקְצֵה שָׂדֵהוּ בְּכֶסֶף מָלֵא יִתְּנֶנָּהּ לִי בְּתוֹכְכֶם לַאֲחֻזַּת קָבֶר:
[בראשית כג, ט]

ב) וַיֵּבֵא יַעֲקֹב אֶל יִצְחָק אָבִיו מַמְרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן אֲשֶׁר גָּר שָׁם אַבְרָהָם וְיִצְחָק:
[בראשית לה, כז]

ג) וַיְהִי בִּימֵי אַמְרָפֶל מֶלֶךְ שִׁנְעָר אַרְיוֹךְ מֶלֶךְ אֶלָּסָר כְּדָרְלָעֹמֶר מֶלֶךְ עֵילָם וְתִדְעָל מֶלֶךְ גּוֹיִם:
[בראשית יד, א]

ד) וַיָּקָם מֶלֶךְ חָדָשׁ עַל מִצְרָיִם אֲשֶׁר לֹא יָדַע אֶת יוֹסֵף:
[שמות א, ח]

ה) וְרָאִיתִי וְיִשְׁמַחוּ כִּי לְדָבְרֶךָ יִחָלְתִּי:
[תהלים קיט, עד]

ו) וְשָׁאוּל לֶכֶד הַמְּלוּכָה עַל יִשְׂרָאֵל וַיֵּלֶךְ סָבִיב בְּכָל אֹיְבָיו בְּמוֹאָב וּבְבְנֵי עַמּוֹן וּבֶאֱדוֹם וּבְמַלְכֵי צוֹבָה וּבַפְּלִשְׁתִּים וּבְכֹל אֲשֶׁר יִפְנֶה יַרְשִׁיעַ:
[שמואל א' יד, מז]

ליקוטי רש"י

נפשות. מין על הקבר [לקמן נה:]. **ממרא.** שם המיסור. **קרית הארבע.** שם העיר ממרא קרית הארבע אל מיסור של קרית ארבע ואם תאמר היה לו לכתוב ממרא הקרית ארבע כן דרך המקרא בכל דבר שמתו כפול כגון זה וכגון בית לחם אבי עזרי בית אל אם תודקך להטיל בו ה"א עומנה בראש המיבה הסיבה. בית אלמוני (שמואל ב, טז) בעפרת אבי העזרי (שופטים ו) בנה מיאל בית האלי (מלכים ב, טז) [בראשית לה, כז]. **אמרפל.** הוא ממרוד שאמר לאברהם פול נמרוד כנסן אתם [שם יד, א]. **שהמריד.** הפיל עצה לאנשי דור הפלגה לבנות מגדל להלחם בעבה השמים שהוא היה מלך בבבל כדכתיב (בראשית י) ותהי ראשית ממלכתו בבל [פסחים צד:].

[המשך בסוף המסכת]

הגהות וציונים

ח) בכמה כת"י הגי' וגשרים שיש בהן בית דירה ונפשות (רע"ו תוס'): **כ)** [פי' שבולשין מן החומה אבר אבר באבריו של אדם שבולטין מן האדם, ערוך] (גלרון): **ג)** צ"ל קרית **הארבע** [כבקרא] (רש"ש) וכ"ה בכת"י ובכמה דפו"י (וע"ע בדק"ס), ועי' מהרש"א: **ד)** [בדפוס ויניציא (רפ"ח) **בדורו לבן**, וכן עיקר] (גלרון), והוא סימן לשמועות דר' יוחנן, "י"ח" ימים, "י"ב" תלמידים, כשהיינו "לומדין", ר"א בריבי "בדורו", "לבן" של ראשונים (דק"ס): **ה)** צ"ל ר' אושעיא **בריבי** (כמו בכולן, כת"י ודפו"י וכ"ה בע"י): **ו)** ס"א **ואב"א** (גלרון): **ז)** [ד"ל רש"י בגיטין נט ע"א ד"ה שאול גדול בתורה היה אלא שלא לימד לאחרים כדאמרינן בעירובין שאול לא גלי מסכתא וכו'] (גלרון): **ח)** צ"ל **ובכל** (גלרון): **ט)** בדפו"ר [וכ"ה ברש"י שברי"ף וברש"ל לקמן נה ע"ב] **בנין** שעושין על הקבר (וע' בילקו"מ): **י)** בכת"י ובדפו"ר מה **הריפותו של זה מזה** (וכ"ה ברש"י שבע"י): **כ)** בדפו"ר אלא **נדבך** (וכ"ה ברש"י שבע"י): **ל)** בדפו"ר ולא בלשון **מקולקל** (וכ"ה ברש"י שבע"י): **מ)** כ"ה ברש"י [וכ"ה במשניות בכמה דפו"י] וע' תוי"ט וברש"ש:

א) וגשרים ונפשות שיש בהן בית דירה. הא דקתני שיש להן בית דירה לא קאי אנפשות כדמוכח בברייתא[כ] דנפשות גופיה סתמא לדירת שומר קבר עביד הלכך אף ע"ג דלא דייר בה דירה היא דנפש בגין שעל הקבר כדפ"ה בגמרא[ד] אלא אגשרים קאי דגשר וקבר ובית הכנסת וכל הנהו דקתני בגמ' בברייתא שיש להם בית דירה לאו בית דירה עביד ואי לית בה בית דירה לאו דירה הוא בערוך מפרש נפש ציון כדאמרינן בירושלמי אמר רשב"ג אין עושין נפשות לצדיקי אלא דבריהם הם זכרונם וכן הביא מפ"ב דשקלים[ה] (דף ז.):

לא למדתי ממנו כו'. והא דאמר בפרק הבא על יבמתו (יבמות דף מ.) בעי מייה רבי יוחנן מרבי אושעיא פליגא דבא כהן כו' לא בתותן י"ח ימים היה:

כי אצבעתא בבירא לשבחא. ול"ח גרס בבזרי פירש כשוקע אצבעו מרעומים כמו בחלדל וכיוצא בו נראה כמו גומא וכשמסיר אצבעו מוחזת ומתמלאת הגומא מיד כך אנו מסיימין המסכתא ומתחילין האמצע מיד שוכחין הראשונה:

דגמרי מחד רבה. לגמרא רב אחד עדיף אלא יבלבל לשונם יחד אבל למיסבר אמרינן בפ"ק דע"ז (דף יט.) כל הלומד תורה לפני רב אחד אינו רואה סימן ברכה לעולם: עלת

בית ועליה. הוי כפולה בשתי תקרות אבל שני בתים לא שייך בהו לשון כפולה: שכפולה בזוגות. שנקבו כולן יחד ואשתו דהיינו זוג זוג דכתיב (בראשית מט) שמה קברו את אברהם ואת שרה וגומר: עליו. כלפי מעלה אלא שכינו חכמים בלשונם: מדלא כתיב וימת. זה וימלוך פלוני תחתיו: אושעיא בריבי. אדם גדול בדורו וכל היכא דקרי בריבי הכי פירושו: לב כל אחד ואחד. כמה היה מתודד לגומר בכולן הכרתי מה תריפות יש מזה לזה[ו]: וחכמת כל אחד ואחד. כמה זה חכם מזה וכמה למד יותר ממנו: איבעית אימא. בתשנתינו לא למד אלא דבר אחד אבל ברייתות וגמרות גמר טובא: ששה באמה. שהיינו מתקרבין לשמוע מפיו ודוחקין זה את זה: ר"מ לא עמדו חבריו על סוף דעתו. דלתמרינן בפרק קמא (דף יג.) שהיה אומר על טמא טהור ומראה פנים: פתח אולם. רחבו כ' ושל היכל י"[ז]: סדקית. מחט שתופרין בה סדקי בגדים והוא דק מיותר: בסיכתא בגודא לגמרא. כיתד שטוענין אותו בכותל בנקב לר ובכנס בדוחק כך אין יכולין אנו להבין מה שאנו אומרין כי אם מעט ובקושי: כאצבע בבירא. בשעה קשה שאין האצבע יכול ליכנס בתוכה אלא מדבק[ח] מעט: כאצבע בבירה לשבחה. כשם שהאצבע נוח ליכנס בפי הבור כך אנו מהירין לשתום: שהקפידו על לשונם. לדבר בלשון נח ולא בלשון מגונה[ט] דלתמרינן לקמן בגני גליל: דדייקי לישנא. לחזר באותו לשון שהיו שומעין מרבן וע"י שהיו שומעין ע"פ שמועה אחר שמועה היו עומדין בהן סימן זו אחר זו ומתוך כך שהיו מדקדקים בלשון יודעין להיות סימנין נאין ואינן משתכחין מהן: ומתיחין סימנין: לא גמרי מחד רבה. והיו שומעין מזה בלשון זה ומזה בלשון אחר אע"פ שנשתנה אחד שינוי לשון מבלבלין ומשכחין: דגלו מסכתא. למדו לאחרים כך שמעתי. ל"א מפרשין שמועותיהן ומדקדקים בטעמו של דבר עד שמתישב בלבן: יראוני וישמחו. לפי שמועותיו מכוונות לאיסור ולהיתר היתר: דוד דגלי מסכתא. דלתמר בברכות (דף ד.) שהיה יגע בתורה ומורה הוראות דלתמר ידי מלוכלכות בדם ושפיר ושילא ואומר **ובכל** (גלרון): **ט)** בדפו"ר [וכ"ה ברש"י שברי"ף וברש"ל לקמן נה ע"ב] **בנין** שעושין על הקבר (וע' בילקו"מ): **י)** בכת"י ובדפו"ר מה **הריפותו של זה מזה** (וכ"ה ברש"י שבע"י): **כ)** בדפו"ר אלא **נדבך** (וכ"ה ברש"י שבע"י): **ל)** בדפו"ר ולא בלשון **מקולקל** (וכ"ה ברש"י שבע"י): **מ)** כ"ה ברש"י [וכ"ה במשניות בכמה דפו"י] וע' תוי"ט וברש"ש:

וגשרים ונפשות שיש בהן בית דירה[ח] מוציאין את המדה כנגדן ועושין (ח) אותה כמין טבלא מרובעת כדי שיהא נשכר את הזויות: **גמ'** רב ושמואל חד תני מעברין וחד תני מאברין מאן דתני מאברין אבר אבר[ג] ומאן דתני מעברין כאשה עוברה[ד] מערת המכפלה רב ושמואל חד אמר[ה] שני בתים זה לפנים מזה וחד אמר בית ועלייה על גביו בשלמא למאן דאמר זה על גב זה היינו מכפלה אלא למאן דאמר שני בתים זה לפנים מזה מאי מכפלה שכפולה בזוגות[ו] ממרא קרית ארבע[ז] א"ר יצחק קרית הארבע זוגות אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה[ח] ויהי בימי אמרפל רב ושמואל חד אמר נמרוד שמו ולמה נקרא שמו אמרפל שאמר והפיל לאברהם אבינו בתוך כבשן האש וחד אמר אמרפל שמו ולמה נקרא שמו נמרוד[ט] שהמריד את כל העולם כולו עליו במלכותו[י] ויקם מלך חדש על מצרים[כ] רב ושמואל חד אמר חדש ממש וחד אמר שנתחדשו גזירותיו מ"ד חדש ממש דכתיב חדש ומאן דאמר שנתחדשו גזירותיו מדלא כתיב וימת וימלוך ולמאן דאמר שנתחדשו גזירותיו הא כתיב[ל] אשר לא ידע את יוסף מאי אשר לא ידע את יוסף דהוה דמי כמאן דלא ידע ליה ליוסף כלל: (סימן שמונה עשרה ושנים עשר למדנו בדוד ויבן[מ]): א"ר יוחנן י"ח ימים גידלתי אצל רבי אושעיא בריבי ולא למדתי ממנו אלא דבר אחד במשנתינו כיצד מאברין את הערים באלף אינו והאמר רבי יוחנן י"ב תלמידים היו לו לרבי אושעיא בריבי וי"ח ימים גידלתי ביניהן ולמדתי לב כל אחד ואחד וחכמת כל אחד ואחד וחכמת כל אחד ואחד גמר גמרא לא גמר איבעית אימא מנייהו דידהו גמר מיניה דידיה לא גמר ואב"א דבר אחד[מ] במשנתינו קאמר וא"ר יוחנן כשהיינו לומדין תורה אצל ר' אושעיא[נ] היינו יושבין ארבעה ארבעה באמה אמר רבי כשהיינו לומדין תורה אצל רבי אלעזר בן שמוע היינו יושבין ששה ששה באמה וא"ר יוחנן[ס] רבי אושעיא בריבי בדורו כר' מאיר בדורו מה רבי מאיר בדורו[ע] לא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו אף רבי אושעיא לא יכלו חבריו לעמוד על סוף דעתו ואמר ר' יוחנן לבן של ראשונים כפתחו של אולם ושל אחרונים כפתחו של היכל ואנו כמלא נקב מחט סדקית ראשונים ר"ע אחרונים ר"א בן שמוע איבא דאמרי ראשונים ר' אלעזר בן שמוע אחרונים ר' אושעיא בריבי ואנו כמלא נקב מחט סדקית אמר אביי ואנן כי סיכתא בגודא לגמרא אמר רבא ואנן כי אצבעתא בקירא לסברא אמר רב אשי אנן כי אצבעתא בבירא לשבחה אמר רב יהודה אמר רב בני יהודה שהקפידו על לשונם נתקיימה תורתם בידם בני גליל שלא הקפידו על לשונם לא נתקיימה תורתם בידם מידי בקפידא תליא מילתא אלא בני יהודה דדייקי לישנא ומתנחי להו סימנא נתקיימה תורתן בידן בני גליל דלא דייקי לישנא ולא מתנחי להו סימנא לא נתקיימה תורתן בידם[פ] בני יהודה גמרו מחד רבה נתקיימה תורתן בידם בני גליל דלא גמרי מחד רבה לא נתקיימה תורתן בידם רבינא אמר בני יהודה דגלו מסכתא נתקיימה תורתן בידם בני גליל דלא גלו מסכתא לא נתקיימה תורתן בידם דוד גלי מסכתא שאול לא גלי מסכתא[צ] דוד דגלי מסכתא כתיב ביה[ק] יראיך יראוני וישמחו שאול דלא גלי מסכתא כתיב ביה ([ר] אל כל[ש]) אשר יפנה

ירשיע

יתים (מי ששברו) [מששברו] את פגמיהן כגון שובך של יונים עשוי בניין עומד. ירושלמי בית נכנס מוציאין אותו כנגד העיר פגום יוצא מוציאין את העיר כנגדו. רב תני מעברין מלשון אשה עוברה. שמואל תני מאברין מוסיפין לה אבר. רב תני עד שיאותו לאורו דכתיב אך בזאת נאותה לכם. שמואל תני יעותו דכתיב לדעת לעות את יעף דבר. (תני רב) [רב תני] אדיהכא כדכתי' כי קרוב יום אידם שמואל אמר עדיהכא דכתיב ועדיהם המה שעתידים לבייש עובדיהן. כתיב ומשה יקח את האהל כמה היה רחוק מיל והיה כל מבקש משה אין כתיב אלא כל מבקש ה' מיכן כל המקביל פני רבו כמקביל פני השכינה. רב אמר כתיב ויאמר אליהו התשבי וגו' והלא אליהו טירוניו של נביאים היה אלא מלמד שכל עמידות שעמד לפני אחיה השילוני כאילו עמד לפני השכינה. ויבא אהרן וכל זקני ישראל לאכל לחם עם חותן משה לפני האלהים וכי לפני האלהים אכלו. אלא מלמד שכל המקבל פני חבירו כאלו מקבל פני שכינה. מערת המכפלה רב ושמואל חד א' ב' בתים זה לפנים מזה וחד אמר בית ועליה קרית ארבע ד' זוגות אדם וחוה אברהם ושרה יצחק ורבקה יעקב ולאה. א"ר יוחנן י"ב תלמידים היו לר' אושעי' (ב"ר) [בריבי] וששה חדשים גדלתי אצלו ולמדתי (מכל) [לב כל] אחד ואחד וחכמת כל אחד ואחד ולא למדתי ממנו אלא דבר אחד במשנתנו כיצד מאברין [באל"ף] והיינו ישבין ד' באמה ר' אושעי' היה בדורו כר' מאיר בדורו ולא עמדו חבריהם על סוף דעתם. א"ר יוחנן לבן של ראשונים והם ר' עקיבא (וחכמים אומרים) כפתחו של אולם מ' אמה לבן של אחרונים והוא רבי אלעזר בן שמוע כפתחו של היכל כ' אמה. ואנו לבינו כמלוא נקב מחט סדקית. פי' מחט דק מאד. כסיכתא בגודא לגמרא. פי' היתד בכותל שאינו לא מעלה ולא מוריד. כך אנו בגמרא. ואמר רבא ואנו לסברא כאצבעתא בקירה. פי' (רב) [רק] כשמניח אצבעו בחרוכו נעשה גומא וכשמגביה מפעפע ועולה ומתמלאת הגומא כאלו לא נשקעה בחוכה אצבע ולא היתה גומא בתוכה. אמר רב אשי ולשבחה כאצבעתא (בבירא) [בביזרא]. פי' כמו ששוקע אצבע בזירעונים כמו חרדל וכיוצא בו נראה כאלו עשה גומא וכאשר מרים אצבעו חוזרת ומתמלאת את הגומא מיד. כך אנו כשמשלימים מסכת ומתחילין אחרת מיד שוכחים הראשונה: אמר רב יהודה אמר רב בני יהודה שמקפידים על לשונם ומחתי סימן וגמרי מחד רבה ודייקי לישנא נתקיימה תלמודן בידן. ולא עוד אלא דגלו מסכתא כדכתיב ביה יראוך יראוני וישמחו. אבל בני גליל דלא קפדי אלשונם ולא גמרי מחד רבה ולא דקו (לשונם) [בלשונם] ולא נתקיימה תלמודם

הנהגות הב"ח

(ד) בשבת כת"י הגי' וגשרים שיש בהן בית דירה ונפשות (רע"ו תוס'): **(ה)** [פי' שבולשין מן החומה אבר אבר באבריו של אדם שבולטין מן האדם, ערוך] (גלרון): **(ו)** ס"א **ואב"א** (גלרון): **(ז)** [ד"ל רש"י בגיטין נט ע"א ד"ה שאול גדול בתורה היה אלא שלא לימד לאחרים כדאמרינן בעירובין שאול לא גלי מסכתא וכו'] (גלרון): **(ח)** צ"ל **ובכל** (גלרון): **(ט)** בדפו"ר [וכ"ה ברש"י שברי"ף וברש"ל לקמן נה ע"ב] **בנין** שעושין על הקבר (וע' בילקו"מ): **(י)** בכת"י ובדפו"ר מה **הריפותו של זה מזה** (וכ"ה ברש"י שבע"י): **(כ)** בדפו"ר אלא **נדבך** (וכ"ה ברש"י שבע"י): **(ל)** בדפו"ר ולא בלשון **מקולקל** (וכ"ה ברש"י שבע"י): **(מ)** כ"ה ברש"י [וכ"ה במשניות בכמה דפו"י] וע' תוי"ט וברש"ש:

עין משפט
גר מצוה

ב א טוש"ע מ"ח סי' קע סעיף ג:

רבינו חננאל

עלת נקפת בכד. כלי שדולין בו יין מן הכד והא דאמר בפרק כל כתבי (שבת דף קיט.) גבי רב יוסף מוקב שבי ובפרק יש נוחלין (ב"ב דף קנ:) גבי יוסף בן יועזר זבני בתליסר עיליתא דליבני מפרש ר"ת דעיליתא הוא כלי כמו עלת דהכא ולא כמו שפי' בקונטר' שם עליות וגוזמא קאמר:

גבר פום דין חי. פי' רבינו חננאל מוספיזכא תרגום מיש גבר ופי פוס זה דין נא מי אל תאכלו ממנו נא מתרגמינן כד מי (שמות יב): **משיירין** פיאה בקערה ואין משיירין פיאה באילפס. בפרק בן עזאי[ד] קתני משיירין פיאה במעשה קדירה ואין משיירין פיאה במעשה אילפס פירוש במעשה קדירה כרעבתן אם אינו מעשה אילפס אינו נראה כרעבתן אם אינו משייר אבל במעשה אילפס אינו משייר:

תנו

ירשיע[ה] ואמר ר' יוחנן מניין שמחל לו הקב"ה על אותו עון שנאמר[א] ומחר אתה ובניך עמי עמי במחיצתי א"ר אבא אי איכא דמשאיל להו לבני יהודה דדייקי לישנא מאברין תנן או מעברין תנן אכוזו תנן או עכוזו תנן ידעי שאילינהו ואמרי ליה איכא דתני מאברין ואיכא דתני מעברין איכא דתני אכוזו ואיכא דתני עכוזו בני יהודה דדייקי לישנא מאי היא [ו] דהוא בר יהודה דאמר להו טלית יש לי למכור אמרו ליה מאי גוון טליתך אמר להו כתרדין עלי אדמה בני גליל דלא דייקי לישנא מאי היא (דתניא) דהוא בר גלילא [דהוה קאזיל][ז] ואמר להו אמר למאן אמר למאן אמרו ליה גלילאה שוטה חמר למירכב או חמר למישתי עמר למילבש או אימר לאיתכסאה הדיא איתתא דבעיא למימר לחברתה תאי דאוכליך חלבא אמרה לה שלוכתי תוכליך לביא ההיא איתתא דאתיא לקמיה דדיינא אמרה ליה מרי כירי תפלא הוית לי וגנבוך מין וכדו הוות (ח) דכד שדרו לך עילויה לא מטי כרעיך אארעא אמהתא דבי רבי כי הות משתעיא בלשון חכמה אמרה הכי עלת נקפת בכד ידאון נישריא לקיניהון[ג] וכד הוה בעי דליתבון הוה אמרה להו יעדי בתר חברתה מינה ותתקפי עלת בכד כאילפא דאזלא בימא רבי יוסי בר אסיין כי הוה משתעי בלשון חכמה אמר עשו לי שור במשפט[ד] בטור מסכן וכד הוה שאיל באושפיזא אמר הכי גבר פום דין חי מה זו טובה יש רבי אבהו כי הוה משתעי בלשון חכמה הוה אמר הכי אתריגו[א] לפחמין ארקיעו לזהבין ועשו לי שני מגידי בעלטה איכא דאמרי ויעשו לי בהן שני מגידי בעלטה אמרו ליה רבנן לרבי אבהו הצפינו היכן רבי אלעאי צפון אמר להן עלץ בנערה אהרונית אחרונית עירנית והנעירתו אמרי לה אשה ואמרי ליה לרבי אלעאי הצפינו היכן רבי אבהו [צפון] אמר להן נתייעץ במכתיר והנגיב למפיבשת[ב] אמר רבי יהושע בן חנניה מימי לא נצחני אדם חוץ מאשה (ג) תינוק ותינוקת אשה מאי היא פעם אחת נתארחתי אצל אכסניא אחת עשתה לי פולין ביום ראשון אכלתים ולא שיירתי מהן כלום שנייה[ד] ולא שיירתי מהן כלום ביום שלישי הקדיחתן במלח כיון שטעמתי משכתי ידי מהן אמרה לי רבי מפני מה אינך סועד אמרתי לה כבר סעדתי מבעוד יום אמרה לי היה לך למשוך ידיך מן הפת אמרה לי רבי שמא[ג] לא הנחת פאה בראשונים ולא כך אמרו חכמים [א]אין משיירין פאה באילפס אבל משיירין פאה בקערה תינוקת מאי היא פעם אחת הייתי מהלך בדרך והיתה דרך עוברת בשדה והייתי מהלך בה אמרה לי תינוקת אחת רבי לא שדה היא זו אמרתי לה לא דרך כבושה היא אמרה לי ליסטים כמותך כבשוה תינוק מאי היא פעם אחת הייתי מהלך בדרך וראיתי תינוק יושב על פרשת דרכים ואמרתי לו באיזה דרך נלך לעיר אמר לי זו קצרה וארוכה וזו ארוכה וקצרה והלכתי בקצרה וארוכה כיון שהגעתי לעיר מצאתי שמקיפין אותה גנות ופרדיסין חזרתי לאחורי אמרתי לו בני הלא אמרת לי קצרה אמר לי ולא אמרתי לך ארוכה נשקתיו על ראשו ואמרתי לו אשריכם ישראל שכולכם חכמים גדולים אתם מגדולכם ועד קטנכם: רבי יוסי הגלילי הוה קא אזיל באורחא אשכחה לברוריה[ד] אמר לה באיזו דרך נלך ללוד אמרה ליה גלילי שוטה לא כך אמרו חכמים[ב] אל תרבה שיחה עם האשה היה לך לומר באיזה ללוד ברוריה אשכחתיה לההוא תלמידא דהוה קא גרים בלחישה בטשה

בטשה

בהדיא לתלמידים), וכן נראה מפי' רש"י [אמנם עי' מהרש"א] ועי' גם פי' ר"ח ובחידושי המאירי (דק"ס): **ל)** צ"ל שור **משפט**. וכ"ה בכת"י ודפו"ר וברש"י (יעב"ץ, דק"ס): **מ)** בדפו"י [וכע"י בכת"י, ועי' דק"ס] **ביום שני** פיאה באילפס ואין משיירין פאה בקערה. פשוטה היא: **ברוריה** (בנושא) **[בטשא] בההוא תלמידא** דהוה גרים בלחישה אמרה

אכלתים ולא וכו': **ו)** בכת"י ובדפו"ר נוסף לברוריה **דביתהו דר"מ ברתיה דר' חנינא בן תרדיון** (ועי' פסחים סב ע"ב על גודל ידיעותיה בתורה): **ז)** בכת"י ודפו"ר **או** יעדי **כתר** חברתה מינה. **יוסר** מגופת וכו' (ועי' אות ג): **ח)** בדפו"ר נוסף **בחרדל** (ובכת"י **תרדין בחרדל**): **ט)** נדצ"ל בענין **אושפיזיכנו** (כלומר בעל אכסניא שלו) כ"ה במהרש"ל דפו"ר (שמגיה הנוסח שבדפו"י "מאושפיזכנו"). ובדבור הבא הנוסח בדפו"י גבר פום דין חי. **אושפיזי** חי (בתיבה אחת): **י)** **במס' ד"א בפרק הנכנס לבית** (פ"ז) [קתני] משיירין פיאה במעשה **אילפס** ואין משיירין במעשה **קדירה** פירוש במעשה **קדירה** אינו נראה כרעבתן אם אינו משייר אבל במעשה **אילפס** נראה כרעבתן אם אינו משייר אבל כל אחד מינה פאה בקערה ומחזירה לשמש ומלמד שמש: **פרשת דרכים**. דרך פורש לכאן ולכאן: **ארוכה**. שמאריך הדרך: **וקצרה**. שמולא מגוה העיר פנוי ליכנס:

מסורת הש"ס
עם הוספות

א) במכות יב:, **ב)** [מס' ד"ל פ"ו], **ג)** מגמ' פ"ל מ"ס [נדרים כ.], **ד)** שמות כו ח, **ה)** חולין קלט: שי"ש ברש"י ד"ה בפתי, **ו)** סנהדרין ה. לג. ועי"ש יג:, **ז)** [מכות ד.].

הגהות הב"ח

(א) גמ' וכדו הות דכי שדלוה: **(ב)** **שם** מוק מאסה ותינוקת ותינוק אשה מאי: **(ג)** **רש"י** ד"ה וגנבוך מין מין כמו מנאי ר"ל גנבוה ממני:

הגהות הגר"א

[א] **גמרא לפחמין.** רשום קו עליו וע"כ לנהמין. (וכ"ה מירושל' ספ"ב דמעשרות ע"ש): **[ב]** **שמא לא הנחת פיאה בראשונים.** ל"ל שמא הנחת פיאה על לאסונים: **[ג]** הגהה זו מוקפת בעגולים:

תורה אור השלם

א) וַיְחֹן יְיָ גַּם אֶת יִשְׂרָאֵל עָקֹד בְּיַד פְּלִשְׁתִּים וּמֶחָר אַתָּה וּבָנֶיךָ עִמִּי גַּם אֶת מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל יִתֵּן יְיָ בְּיַד פְּלִשְׁתִּים:
[שמואל א' כח, יט]

ליקוטי רש"י

[נדפס בסוף המסכת]

רב נסים גאון

כיצד מעברין. אכוזו **תנן** או עכוזו **תנן** מחרי כלפי מה ששנינו בבכורות בפרק אלו מומין (דף מ) ר' עקיבא אומר מושיבין אותו על עכוזו:

הגהות וציונים

(ח) בכת"י (וכע"ז בדפו"י) **כי הא** דההוא בר יהודה (וכן בע"ז להלן גבי בני גליל במקום תיבת "דתניא" שהוא שיבוש שם): **ט)** רש"ל (גליון) ובכל הדפו"י ליתא והנוסח הוא **דאמר** להו, ואיני ידע מדוע לא הוסיפו המהרש"ל גם גבי בר יהודה (דף"ס). ובהמשך דברי הגמ' הנוסח בכמה כת"י **למאן חמר למאן אמר**. וכן הגיה המהרש"א (ע"ש) וחכם עדיף מנביא (דק"ס, ע"ש עוד): **ג)** בכמה כת"י ודפו"ר נוסף כאן בנוסח זה ידאון נישריא לקיניהון **או יעדי כתר חברתה טינה זימנין אמר לה ידאון נישריא** לקיניהון וכד הוה בעי דליתבון הוה **אמר לה יעדי כתר** [עי' חידושי המאירי ובמהרש"א, ועי' חכמת מנוח] חברתה מינה ותתקפי וכו', והיא הנוסחא הנכונה והפי' הוא שכשכלה יין מן החבית היתה שואלת את רבי ברמז כדי שלא יתביישו התלמידים מה רצונו אם ילכו לביתם או שיפתחו בעדם חבית אחרת והוא השיב לה ברמז פעם ככה ופעם ככה (ולא שאמרה כן בהדיא לתלמידים).

ד) בכת"י ודפו"ר נוסף לברוריה **דביתהו דר"מ ברתיה דר' חנינא בן תרדיון** (ועי' פסחים סב ע"ב על גודל ידיעותיה בתורה): **ז)** בכת"י ודפו"ר **או** יעדי **כתר** חברתה מינה. **יוסר** מגופת וכו' (ועי' אות ג): **ח)** בדפו"ר נוסף **בחרדל** (ובכת"י **תרדין בחרדל**): **ט)** נדצ"ל בענין **אושפיזיכנו** (כלומר בעל אכסניא שלו) כ"ה במהרש"ל דפו"ר (שמגיה הנוסח שבדפו"י "מאושפיזכנו"). ובדבור הבא הנוסח בדפו"י גבר פום דין חי. **אושפיזי** חי (בתיבה אחת): **י)** **במס' ד"א בפרק הנכנס לבית** (פ"ז) [קתני] משיירין פיאה במעשה **אילפס** ואין משיירין במעשה **קדירה** פירוש במעשה **קדירה** אינו נראה כרעבתן אם אינו משייר אבל במעשה **אילפס** נראה כרעבתן אם אינו משייר אבל כל אחד מינה פאה בקערה ומחזירה לשמש ומלמד שמש: **פרשת דרכים**. דרך פורש לכאן ולכאן: **ארוכה**. שמאריך הדרך: **וקצרה**. שמולא מגוה העיר פנוי ליכנס: